

УДК 81'255+811.111

С. Б. Моркотун,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

morkotun@i.ua

ORCID: 0000-0002-5150-8651

ВІДТВОРЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОСТІ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Боротьба за владу як головний мотив політичної діяльності неможлива без політичної комунікації.

Успіх політика значною мірою залежить від того, наскільки переконливо прозвучав його виступ.

Логічність, чіткість і послідовність промови важливі, проте у виступі перед масовою аудиторією не меншого значення набуває емоційність, здатність захопити і повести слухачів за собою. У статті розглядається політична лексика у перекладацькому аспекті, висвітлюються прийоми відтворення мовних засобів експресії сучасного англomовного політичного дискурсу на матеріалі політичних статей, розміщених у мережі Інтернет.

Ключові слова: політичний дискурс, політична лексика, експресивна лексика, ЗМІ, стратегії перекладу.

Постановка проблеми. У наукових дослідженнях, присвячених політичній лексиці, актуальними є питання різних аспектів її перекладу. Даний інтерес зумовлений підвищенням уваги суспільства до питань політики, що пояснюється її активним впливом на всі сфери життя соціуму, на долі народів і держав, на повсякденне життя й інтереси простих громадян.

Аналіз основних досліджень з проблеми. Феномен політичного дискурсу цікавить представників різних галузей знання, таких як соціологія, культурологія, соціальна психологія, масова комунікація, лінгвістика, що вказує на багатоаспектність явища. Одне із питань, яким займається сучасна лінгвістика, є вивчення механізмів реалізації функції переконання політичного дискурсу, що передбачає дослідження здатності мовних одиниць здійснювати результативний експресивний вплив, спонукаючи цільову аудиторію до певних дій. Дана проблема досліджується у працях М. Р. Желтухіна, І. П. Лапінської, О. Л. Міхальнової, А. С. Плохінова, Н. Феарклау, А. П. Чудінова, О. Й. Шейгал та інших. Отже, актуальність окресленої проблеми, її недостатня розробленість зумовили мету нашої публікації, яка полягає у висвітленні механізмів відтворення експресивності політичної лексики мови оригіналу засобами мови перекладу. Матеріалом дослідження слугували тексти політичного дискурсу, розміщені у мережі Інтернет.

Виклад основного матеріалу. Висловлюючи думку за допомогою мовних засобів, автор повідомлення неминує передає і своє ставлення до предмета чи ситуації. Досить часто таке ставлення є суб'єктивним. Тому експресію розглядають як виявлення індивідуальності промовця, що проявляється в емоціях і оцінках. Авторська експресія втілюється у доборі мовних засобів і здійснює певний вплив на адресата. Експресивність, таким чином, виступає як феномен мовної особистості.

Необхідно відмітити, що серед лінгвістів немає єдності у розумінні поняття "експресивність". Це пов'язано з тим, що як специфічна категорія мови, експресивність являє собою результат синтезу декількох базових конотативних аспектів оціночності, емоційності, образності, інтенсивності, які репрезентують суб'єктивність змісту відповідної вербальної одиниці. Ш. Баллі, В. Матезіус, Р. О. Якобсон ототожнюють поняття "експресивності" й "емотивності". І. В. Арнольд під експресивністю розуміє таку властивість тексту чи його частини, яка передає смисл з більшою інтенсивністю і своїм результатом має емоційне чи логічне підсилення, яке може бути чи не бути образним [1: 63]. Інші дослідники – О. І. Блінова, О. І. Єфімов, В. І. Шаховський та інші, експресивність розуміють як категорію більш широкую за емотивність. В. А. Чабаненко стверджує: "Все, що служить у мові для вираження і збудження емоцій, є експресивним, але не всяка експресивність передбачає емоційну реакцію, тобто експресивність як лінгвостилістична категорія ширша за емоційність" [2: 14].

Найбільш повно категорія експресивності реалізується у текстах публіцистичного стилю, зокрема у публічних виступах, промовах. Сила емоційного впливу слова визначається не тільки об'єктом, про який йде мова, і ситуацією виступу, але й тим, хто і як промовляє.

Політичний дискурс по суті є вираженням усього комплексу взаємовідносин між людиною та суспільством, і, отже це явище за суттю своєї функціональності спрямоване на формування у реципієнтів певної картини світу. Г. С. Соловей в результаті наукових пошуків визначає політичний дискурс як "особливий вид інституціонального дискурсу, детермінований основними критеріями "політичного" і базовим лінгвоконцептом ПОЛІТИКА / ПОЛІТИК" [3: 7]. До політичної лексики дослідник відносить будь-які одиниці, що мають ознаку "політичний" як у тексті оригіналу, так і в тексті перекладу, тобто співвіднесеність з суспільством, публічність, директивність, конфліктність, аксіологічність,

експресивність та емотивність, наприклад: *primaries, global terrorism, hybrid war, політична свідомість, референдум, імпічмент, кланово-олігархічна система* тощо.

У залежності від формально-структурної приналежності, засоби вираження експресивності традиційно поділяються на фонетичні, лексичні, словотвірні, морфологічні й синтаксичні. Лексичні експресивні засоби представлені експресивно зарядженими словами та сталими виразами, що вже за своєю природою несуть у собі позитивну чи негативну оцінність.

Проаналізувавши праці, присвячені питанню класифікації політичної лексики (О. І. Воробйова, Н. О. Резникова, Г. С. Соловей, О. І. Шейгал) за перекладознавчого підходу, зазначимо, що у ній виділяють: 1) **політичні терміни**, 2) **політичні реалії**, 3) **політичні символи**. Наведемо приклади до кожної групи, дібрані з політичних текстів ЗМІ.

Термінологія слугує засобом спілкування спеціалістів певної галузі та виражає різні поняття. На відміну від більшості термінів природничих і технічних наук, політична термінологія має низку характерних рис: неточність найменування, емоційно-оцінна конотація, відомість широкому колу носіїв мови завдяки вживанню у ЗМІ, відносна стійкість через нечасту появу нових понять в ідеології, залучення термінів з інших сфер науки і людської діяльності.

Термінологічний апарат політичної лексики ЗМІ передає багатогранність, гостроту соціальних процесів, є досить різноманітним і залежить від ідеологічної установки автора чи промовця. Політична термінологія виступає засобом формування у масовій свідомості відповідної картини світу. Це проявляється, наприклад, при найменуванні та інтерпретації фактів і явищ у медійних ресурсах, які висвітлюють події в Україні в 2013–2016 роках. Описуючи події, пов'язані з Кримом, англомовні та українські ЗМІ вживають таку експресивну лексику, як *Putin's takeover of Crimea, a blatant land grab, Russia's military led annexation of the Crimean peninsula from Ukraine* (BBC), *анексований Росією український Крим* (Крим. Реалії), *окупований Крим, звільнення півострова* (Правда тут), *окупаційна влада Криму* (tsn.ua), що має яскраво виражену негативну конотацію, моделює у свідомості аудиторії образа ворога і вказує на протиправність дій Росії. Саме тому у російських ЗМІ використовуються терміни *присоединение Крыма к России* и *вхождение Крыма в состав России* (Известия, life.ru, Газета.ru), які не суперечать офіційній позиції влади і формують образ країни-визволителя.

Складність при перекладі політичних термінів полягає в їх багатозначності, яка відрізняється від багатозначності інших слів. Якщо значення багатозначного слова, яке належить до інших семантичних полів, стає зрозумілим у контексті, то значення політичного терміна доволі часто залишається розмитим.

Окрім політичних термінів у структурі політичної лексики виділяються політичні реалії. Необхідно зазначити, що кордони між цими групами є доволі нечіткі. З однієї сторони, політична термінологія характеризується зв'язком з певною ідеологією, з іншої сторони, частиною реалій є ті чи інші політичні терміни. Ідеологічна спрямованість слів-реалій іноді закладена у словникових дефініціях, проте частіше ідеологічна конотація реалізується у мовленні, де окрім інформації загального характеру міститься соціальна інформація. Слова-реалії – це своєрідні орієнтири, що відсилають до певного суб'єкта політики і слугують ознакою прихильності політика до певної ідеології. Прикладом реалій можуть бути наступні: *President, Vice President, Secretary of State, the White House, Bill of Rights, Congress* (використовувались у виступах Джорджа Буша), *Верховна Рада*.

Дана група політичної лексики відносно стабільна, її рухливість пов'язана зі змінами, що відбуваються в політичному устрої держави. За появи нових реалій, відповідно, виникає необхідність у нових назвах, і навпаки, коли якісь реалії перестають існувати, зникають і лексичні одиниці, що їх позначали.

Політичні символи, як правило, несуть конотативне навантаження, здатні викликати колективні емоції. Досить часто вони використовуються як слова-лозунги, ключові слова політичних текстів. Експресивну конотацію дані слова отримують як у певному політичному, так і в стилістичному контексті.

Головною цінністю сучасних демократичних суспільств є свобода. Прикметник "free" та іменник "freedom" набувають для громадян і керівників цих держав ідеологізоване значення. Вживання цих слів дозволяє політичним діячам висловити свою відданість основним принципам демократичної держави: *"Freedom itself was attacked this morning by a faceless coward, and freedom will be defended"* (George W. Bush) [4].

Аналіз перекладів англомовної преси засвідчує, що перекладачі використовують різні прийоми відтворення англійської політичної лексики українською мовою. Найуживанішими з них є наступні:

– транслітерація: *Tony Blair is back in the bully pulpit* [5]. – *Тоні Блер знову виступає в ролі задиркуватого промовця* (тут і далі переклад С. Б. Моркотуна);

– транслітерація з коментарем перекладача: *David Miliband is expected to be appointed to a "top" US government position if Hillary Clinton becomes president in January 2017, it was reported on Thursday* [6]. – *У четвер було повідомлено, що Девіда Мілібенда, колишнього міністра іноземних справ Великобританії,*

можливо, буде призначено на одну з найвищих посад в уряді Сполучених Штатів, якщо Хіларі Клінтон стане президентом у січні 2017 року;

– калькування: *New Labour was the dominant political force in the UK for more than a decade, but even its biggest devotees proclaim it over* [7]. – Упродовж більш ніж десяти років **Нові Лейбористи** були домінуючою політичною силою у Великобританії, проте навіть найбільш віддані їх послідовники оголосили про кінець цього періоду в історії партії.

– описовий переклад: *Perhaps Tony Blair's hastily convened Downing Street summit on asylum and immigration policy, held on Tuesday in the wake of last week's ministerial resignation and a swathe of further embarrassing newspaper revelations, will serve some useful purpose* [8]. – Можливо, спішно скликаний **Тоні Блером саміт у Міністерстві закордонних справ Великобританії** з питань політики надання притулку й імміграційного курсу, проведений у вівторок в результаті відставки міністрів минулого тижня, а також низка подальших газетних викриттів, принесе певну користь.

На основі аналізу випадків використання транслітерації, калькування й описового перекладу, можна зробити висновок, що ці способи відтворення англійських політичних реалій є достатньо ефективними за умови, що перекладачу вдається висловити засобами мови перекладу найсуттєвіші ознаки й найважливіші у даному контексті компоненти значення поняття, що перекладається.

Необхідно відмітити наступне: у сучасній політиці відбуваються значні перетворення, що засвідчує відмову від дотримання стереотипів, усталеної картини світу, застарілих оцінок. Політичні зміни зумовлюють виникнення політичних неологізмів і окаціоналізмів, які створюють певні труднощі перекладачу. Неологізми в подальшому можуть увійти до лексичного складу мови і фіксуються у словниках, наприклад *red state, blue state, swing state, multipolar world, 9/11, реприватизація*. Окаціоналізми, найчастіше, залишаються надбанням мовлення, наприклад: *How will Brexit affect your finances?* (BBC News); *У наземних операціях сербські війська зможуть протистояти силам НАТО ефективніше, ніж у повітрі. Це може призвести до афганізації, тобто затягування конфлікту* (Україна і світ сьогодні). Їх переклад вимагає від перекладача творчих прийомів, наприклад, утворення авторських аналогів.

Скориставшись перекладознавчою класифікацією політичної лексики, серед нових одиниць можна виділити політичні новотерміни (*demilitarization, remilitarization, брифінг, вотум*), новореалії (*sit-down protest, скандалотворець*), новосимволи (*gexit, rogue states, державотворення, новонезалежна держава*). При перекладі текстів з новими лексичними одиницями необхідно намагатись зберегти політичну семантику, новизну і статус кожної одиниці. Проте, у більшості випадків дотримання всіх умов при перекладі видається неможливим, тому перекладач має вирішити чим він нехтує й обрати відповідні способи перекладу.

Проаналізувавши праці дослідників політичного дискурсу (Р. Водак, Г. Вудвард, Д. Грейбер, В. З. Дем'янков, Р. Дентон, Г. С. Соловей, О. І. Шейгал) зазначимо, що основними функціями політичної статті є аксіологічна, апелятивна, емотивна, експресивна і фатична. При перекладі політичної лексики для збереження її експресивності можуть використовуватись політичні терміни, реалії та символи. Відтворення політичних текстів у різних лінгвокультурних традиціях передбачає власне переклад чи адаптування тексту. Збереження або зміна лексичними одиницями свого статусу (термін – реалія – символ) впливають на збереження або зміну типу перекладеного тексту (переклад чи адаптація). Відповідно, якщо текст створюється у близькопоріднених лінгвокультурах, лексичні одиниці відтворюються переважно одиницями того самого статусу: термін – терміном, реалія – реалією, символ – символом. У разі приналежності тексту до віддалених лінгвокультур, статус лексичних одиниць у перекладі може змінюватись, що призводить до підсилення чи послаблення мовної етноспецифічності [3: 9–11]. Наприклад, статус реалії *"Правий сектор"* змінився на статус символу радикального українського націоналістичного руху як для україномовної, так і для англійської культур. У текстах ЗМІ використовується транслітерація даної лексеми *"Pravy Sektor"* або комбінована реномінація, що поєднує транслітерацію та буквальный переклад – *"Pravy Sektor (Right Sector)"* (The Telegraph). Завдяки ЗМІ іншопольтурний комунікант побачив і пережив події в Україні 2013–2016 років практично синхронно з українцями. Ці події стали емблематичними як для України, так і для інших країн. Таким чином, лексема *"Правий сектор"* в англійській мові не встигла пройти традиційно довгий етап покомпонентного перекладу, а майже відразу почала перекладатися графічною калькою без коментарів і конкретизаторів й набула статусу символу.

Будь-який дискурс, зокрема і політичний, за своїм характером спрямований на навіювання, враховує систему поглядів потенційного інтерпретатора з метою модифікувати наміри, думки і мотиви дій аудиторії. Як зазначав А. Шопенгауер, мистецтво переконання полягає в умілому використанні ледь помітно дотичних понять людини. Завдяки цьому відбуваються несподівані переходи від одних переконань до інших, іноді всупереч очікуванням промовця [9: 58].

Підводячи підсумки, можна зробити наступний **висновок**: розуміння політичного дискурсу передбачає знання фону, очікувань автора й аудиторії, прихованих мотивів, що існують в конкретну

епоху. Незважаючи на прагнення перекладачів дотримуватись чіткості, точності й однозначності при перекладі, вибір лексичних одиниць обумовлюється суспільно-політичним курсом країни, стратегіями висвітлення подій у ЗМІ, світоглядом громадян і набором засобів для досягнення поставлених цілей.

Дослідження шляхів та способів відтворення ідей, суджень засобами цільової мови у перекладі дають змогу висвітлити закономірності передачі значень у кожній з мов та можливості й умови їх збереження; виявити чинники, які впливають на відтворення імпліцитної інформації першотвору у перекладі. **Перспективи подальшого дослідження** вбачаємо у необхідності проводити порівняльні дослідження українсько-англомовних медійних дискурсів, результати яких знайдуть своє застосування в створенні двомовного інформаційного порталу суспільно-політичної термінології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка / И. В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1990. – 297 с.
2. Чабаненко В. А. Теоретичні засади дослідження експресивних засобів української мови / В. А. Чабаненко // Мовознавство. – 1984. – № 2. – С. 11–18.
3. Соловей Г. С. Політична лексика як об'єкт перекладу (на матеріалі текстів політичних заяв, звернень, промов, статей та анекдотів) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / Соловей Ганна Сергіївна ; Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2011. – 20 с.
4. McCaleb I. C. Bush : U.S. feels 'quiet, unyielding anger' [Electronic resource] / I. C. McCaleb. – Mode of access : <http://edition.cnn.com/2001/US/09/11/white.house/>.
5. Soothing the savage breast [Electronic resource] // The Economist. – January 12, 2006. – Mode of access : <http://www.economist.com/node/5389547>.
6. Henderson B. David Miliband 'to be given top US government job if Hillary Clinton becomes president' [Electronic resource] / B. Henderson // The Telegraph. – April 29, 2016. – Mode of access : <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/04/29/david-miliband-to-be-given-top-us-government-job-if-hillary-clin/>.
7. The rise and fall of New Labour [Electronic resource] // BBC News. – August 3, 2010. – Mode of access : <http://www.bbc.com/news/uk-politics-10518842>.
8. The right thing, the wrong way [Electronic resource] // The Economist. – April 7, 2004. – Mode of access : <http://www.economist.com/node/2572143>.
9. Шопенгауэр А. Г. Избранные произведения / А. Г. Шопенгауэр. – М. : Просвещение, 1992. – 480 с.

REFERENCES (TRASLATED & TRANSLITERATED)

1. Arnold I. V. Stilistika sovremennogo angliiskogo yazyka [English Stylistics] / I. V. Arnold. – М. : Prosveshchenie, 1990. – 297 p.
2. Chabanenko V. A. Teoretychni zasady doslidzhennia ekspresyvnykh zasobiv ukraiinskoï movy [Theoretical Basis of the Ukrainian Language Expressive Means Investigation] / V. A. Chabanenko // Movoznavstvo. – 1984. – No. 2. – P. 11–18.
3. Solovey H. S. Politychna leksyka yak ob'iekt perekladu (na materialy tekstiv politychnykh zaiav, zvernen, promov, statey ta anekdotiv) [Political Lexicon as the Object of Translation (Case Study of Political Statements, Addresses, Speeches, Articles and Anecdotes)] [Text] : dys.... kand. filol. nauk : 10.02.16 / Solovey Hanna Serhiivna ; Herson state un-ty. – Herson, 2011. – 20 p.
4. McCaleb I. C. Bush : U.S. feels 'quiet, unyielding anger' [Electronic resource] / I. C. McCaleb. – Mode of access : <http://edition.cnn.com/2001/US/09/11/white.house/>.
5. Soothing the savage breast [Electronic resource] // The Economist. – January 12, 2006. – Mode of access : <http://www.economist.com/node/5389547>.
6. Henderson B. David Miliband 'to be given top US government job if Hillary Clinton becomes president' [Electronic resource] / B. Henderson // The Telegraph. – April 29, 2016. – Mode of access : <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/04/29/david-miliband-to-be-given-top-us-government-job-if-hillary-clin/>.
7. The rise and fall of New Labour [Electronic resource] // BBC News. – August 3, 2010. – Mode of access : <http://www.bbc.com/news/uk-politics-10518842>.
8. The right thing, the wrong way [Electronic resource] // The Economist. – April 7, 2004. – Mode of access : <http://www.economist.com/node/2572143>.
9. Shopenhauer A. H. Izbrannye proizvedeniia [Selected Works] / A. H. Shopenhauer. – М. : Prosveshchenie, 1992. – 480 p.

Моркотун С. Б. Воспроизведение экспрессивности лексических единиц при переводе текстов политического дискурса.

Борьба за власть как главный мотив политической деятельности невозможна без политической коммуникации. Успех политика в значительной степени зависит от того, насколько убедительно прозвучало его выступление. Логичность, четкость и последовательность речи важны, однако в выступлении перед массовой аудиторией не меньшее значение приобретает эмоциональность, способность увлечь и повести слушателей за собой. В статье рассматривается политическая лексика в переводческом аспекте, освещаются приемы воспроизведения речевых средств экспрессии современного

англезычного политического дискурса на материале политических статей, размещенных в сети Интернет.

Ключевые слова: *политический дискурс, политическая лексика, экспрессивная лексика, СМИ, стратегии перевода.*

Morkotun S. B. Reproduction of Expressiveness of Lexical Units Translating Texts of Political Discourse.

The power struggle as the main motive of political activity is impossible without political communication. A politician's success largely depends on how convincingly his speech sounded. The speech consistency, clarity and sequence are important, but in the speech to a mass audience of no less importance is emotionality, the ability to inspire and involve the audience. The article deals with the political lexicon in the translation aspect, techniques of reproduction of linguistic means of expression of the modern English political discourse on the material of political articles posted in the Internet.

The expression is treated as the demonstration of a speaker's personality, which is manifested in emotions and assessments, is realized through language means and has an effect on a recipient. Political discourse is the display of the whole complex of relations between the individual and society. Thus the expression of political texts is aimed at the formation of recipients' defined picture of the world.

The analysis of works on the issue of the classification of the political lexicon within the framework of the translation approach indicates that it contains political terms, realities, symbols, new terms, new realities, and new symbols. Translating this lexicon the following techniques are used: transliteration, transliteration and explication, loan translation, and descriptive translation.

Key words: *political discourse, political lexicon, expressive lexis, the media, translation techniques.*